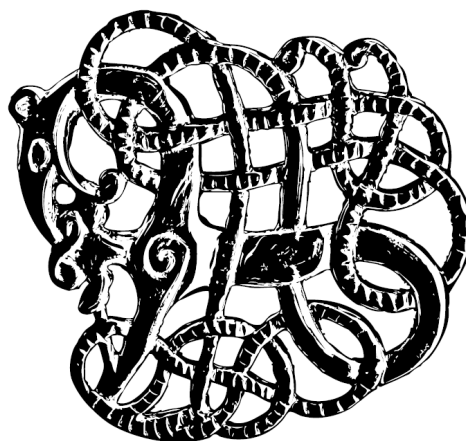

Vejledning til supplerende, differentieret undervisning

almen voksenuddannelse
marts 2010

Forsideillustration: Gribedyr, et yndet motiv i vikingetid. Aalborg Historiske Museum. De slyngede tråde kan illustrere, at læring foregår ad mange forskellige veje.

Indhold

Indledning.....	3
Identitet og formål	4
0.0 Identitet.....	4
1.0 Formål.....	4
2. Faglige mål	7
3. Tilrettelæggelse	12
3.0 Kursisternes forudsætninger	13
3.1 Didaktiske principper	13
3.2 Arbejdsformer	13
3.3 It	14
3.4 Undervisningsmaterialer	15
3.5 Progression.....	16
4. Evaluering.....	17
5. De paradigmatiske eksempler	18
Dansk	18
Dansk som andetsprog.....	19
Engelsk.....	20
Fransk.....	21
Historie	22
Matematik	23
Naturvidenskab	24
Samfundsfag	25
Tysk	26
Billedkunst	27
Formidling	28
Grundlæggende it.....	29
Idræt	30
Latin	31
Livsanskuelse.....	32
Psykologi.....	33
Samarbejde og kommunikation	34
6. Litteratur	35

Indledning

Vejledningen indeholder uddybende og forklarende kommentarer til læreplanens enkelte punkter samt en række paradigmatiske eksempler på undervisningsforløb. Vejledningen er et af ministeriets bidrag til faglig og pædagogisk fornyelse. Det er derfor hensigten, at den ændres forholdsvis hyppigt i takt med den faglige og den pædagogiske udvikling. Eventuelle ændringer i vejledningen vil blive foretaget pr. 1. juli.

Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Vejledningen indeholder eksempler på, hvad der kan arbejdes med i undervisningen, og hvordan arbejdet kan tilrettelægges. Det er vigtigt at understrege, at der kun er tale om påbud, når det eksplicit fremgår – det være sig i form af citater fra læreplanen, anført i kursiv, eller i form af formuleringer med ”skal” og ”bør”.

Reglerne om supplerende, differentieret undervisning fremgår af Bekendtgørelse om almen voksenuddannelse, nr. 292 af 1. april 2009, [avu-bekendtgørelsen](#).

Identitet og formål

0.0 Identitet

Avu-bekendtgørelsen, Kapitel 2 § 9: I tilknytning til det enkelte fag skal institutionen tilbyde kursisterne supplerende, differentieret undervisning. Undervisningen skal give kursisten mulighed for særlig faglig fordybelse eller mulighed for en grundigere gennemgang af vanskelige faglige emner mv. efter den enkelte kursists ønsker og behov, jf. bilag 51. Undervisningen ligger uden for det enkelte fags uddannelsesetid.

Stk. 2. Institutionen beslutter for den enkelte kursist placeringen af undervisning efter stk. 1. Deltagelse i undervisningen må ikke være en forudsætning for kursistens udbytte af den ordinære undervisning.

Stk. 3. Deltagelse i undervisningen er frivillig og vederlagsfri for kursisten.

Den supplerende, differentierede undervisning er et individuelt tilbud om faglig fordybelse. Supplerende, differentieret undervisning skal tilbydes i alle fag og er et tilbud, som den enkelte kursist har krav på at få stillet til rådighed, såfremt der er ønske om eller behov herfor. Den supplerende, differentierede undervisning tager afsæt i det enkelte fags mål og kernestof, og tilbuddet er lærerstyret, hvilket vil sige, at det er planlagt af og gennemføres af en lærer med kendskab til faget og kursistens interesse og behov.

Den supplerende, differentierede undervisning er ikke et selvstændigt fag og kan ikke fra institutionens side skemalægges som sådan, men et supplerende tilbud, der udelukkende er beregnet på optagne kursister i de enkelte fag; undervisningen ligger uden for fagets ordinære uddannelsesetid. Deltagelse i supplerende, differentieret undervisning kan endvidere ikke være en forudsætning for kursistens optagelse på eller deltagelse i undervisningen på et givet niveau. Tildeling af ressourcer – antal timer og lærerkræfter for eksempel – til den supplerende, differentierede undervisning afgøres af institutionen.

1.0 Formål

Bilag 51: Formålet med supplerende, differentieret undervisning er at styrke kursistens faglige tilegnelse og lyst til at lære. Undervisningen tager udgangspunkt i kursistens faglige interesse, ønske om og behov for faglig fordybelse. Der arbejdes med faglige emner og problemstillinger efter kursistens valg og med at præsentere, træne og indarbejde faglige metoder og strategier.

I centrum for den supplerende, differentierede undervisning er kursisten og kursistens interesse og behov. Undervisningen tilrettelægges for den enkelte kursist på baggrund af kursistens faglige forudsætninger og er en mulighed for at kere sig om den enkelte kursist: Hvad ønsker kursisten at lære noget om? Hvordan kan man bedst muligt tage hånd om dette ønske? Hvordan kan kursisten støttes og udfordres til yderligere læring? Og hvilke faglige strategier og metoder vil det være nyttigt for kursisten at tilegne sig?

I dialog med faglæreren bliver kursisten bevidst om, hvad vedkommende kan, hvad vedkommende gerne vil kunne, og hvordan vedkommende får det lært: Hvad er det, jeg ønsker at forstå, at kunne mestre? Når lærer og kursist har formuleret dette, skal der tilrettelægges et undervisningsforløb, som den lærer, der varetager den supplerende, differentierede undervisning, har ansvar for.

Kursistens udgangspunkt kan være ønske om

- en individuel kontakt for at få et skub og komme videre med et fag
- at få udvidet sin viden eller blive bedre til vanskeligt stof
- en individuel evaluering og afklaring for at komme videre
- at bruge egne erfaringer i læringsituationen
- at møde udfordringer
- at mestre noget for at lære andet
- at udvikle et realistisk selv billede – se styrker og svagheder

- at styrke faglig og social bevidsthed, for eksempel i forbindelse med kommunikation, samarbejdsprocesser og læringsstrategier
- at blive mødt med positive forventninger.

Differentiering er ikke en metode, men et overordnet princip, der inddrages i lærerens pædagogiske og faglige overvejelser i forbindelse med undervisningens tilrettelæggelse i den konkrete situation. Udgangspunkt for differentieringen er faget, og det ønskede fokusområde kan være fagligt, eller det kan dreje sig om, hvordan man lærer, om læsestrategier mv. i tilknytning til faget. Differentieringen kan realiseres på mange måder, blandt andet i valget af mål, fagligt indhold, arbejdsform, tekster, materialer, spørgsmål og opgaver, som afpasses kursistens behov og niveau.

Lærerens overvejelser ved planlægning af den supplerende, differentierede undervisning kan eksempelvis være:

- Skal der arbejdes med nyt fagligt stof, eller drejer det sig om repetition?
- Hvilke afgrænsede faglige mål skal der arbejdes med?
- Hvilket indhold sikrer størst muligt udbytte?
- Hvilke forudsætninger har kursisten, og hvordan kan det undersøges?
- Hvilke interesser og ønsker har kursisten vedrørende faglige områder og planlægning?
- Hvordan inddrages kursistens erfaringer?
- Skal/kan arbejdet tilrettelægges, så kursisten arbejder individuelt eller sammen med andre kursister?
- Hvordan evalueres kursistens udbytte af den supplerende, differentierede undervisning?

Den supplerende, differentierede undervisning kan rumme to forskellige tilgange til læring. På den ene side kan den tilgodese kursisten med fagligt overskud og gå-på-mod i forhold til at udfordre sig selv med ny viden eller i forhold til stof eller problemstillinger, vedkommende ikke mestrer p.t. På den anden side kan undervisningen tilgodese kursisten, der på et tidspunkt i undervisningsforløbet får brug for ekstra træning for at kunne honorere fagets mål, men er mere tilbageholdende med at ønske sig supplerende undervisning.

Fagkonsulenterne i avu-fagene giver følgende eksempler på henholdsvis fordybelse og grundigere gennemgang af vanskelige emner mv.

Dansk

Fordybelse i en periode, et forfatterskab, en genre, sprogets historie og forskellige livssyn, som de kommer til udtryk i litteraturen.

Grundigere gennemgang af mundtlig og skriftlig fremstilling, genrebegrebet, sprog og stil, syntaks, tegnsætning, danskfaglig terminologi og begrebsforståelse, læsning og læsestrategier.

Dansk som andetsprog

Fordybelse i enkle teorier om sprog som identitetsskabende faktor og i kritisk og hensigtsmæssig informationssøgning.

Grundigere gennemgang af forforståelse, førfagligt sprog, tekster som model for kursistens skrivning, skriveprocessen, læse- og studieteknikker, egne læringsstrategier samt træning af udtale, fluency og automatisering.

Engelsk

Fordybelse i geografiske lokaliteter, særegne kulturer, aktuelle begivenheder eller store personligheder. Grundigere gennemgang af grammatiske problemfelter, udtale, præsentationsteknik, informationssøgning og skriveprocessen.

Fransk og tysk

Fordybelse i centrale syntaktiske strukturer, skriveprocessen samt supplerende informationssøgning til arbejdet med kultur- og samfundsforhold i henholdsvis tysk- og fransktalende lande.

Grundigere gennemgang af udtale, intonation, fluency, kommunikationsstrategier og egne læringsstrategier.

Historie

Fordybelse i et lokalområdes historie, Danmarks historie som en del af Nordens/Europas historie, Sønderjyllands historie samt indvandrernes og udvandrernes historie.

Grundigere gennemgang af perioder, tidslinje og perspektivering, faglig læsning og brug af forskellige former for kilder.

Matematik

Fordybelse i mediernes brug af statistik, trigonometriske beregninger i erhvervsmæssige sammenhænge, tallenes oprindelse, fordybelse i andre funktionstyper som logaritmefunktioner og fordybelse i regnearkets muligheder, for eksempel indbyggede statistikfunktioner og målsøgning.

Grundigere gennemgang af ligningsløsning, problemløsningsstrategier, procentregning og beregninger ved hjælp af lighedannede.

Naturvidenskab

Fordybelse i alternative energikilder: bølgeenergi, solenergi og biobrændsel; fordybelse i sund kost: Mineraler/vitaminerens betydning for kroppens funktioner og i kostråd i Danmark før og nu.

Grundigere gennemgang af det periodiske system, udvalgte eksperimenter eller kroppens anatomi.

Samfundsfag

Fordybelse i menneskerettighedernes historie, finanslovsforhandlingerne, samfundets økonomiske kredsløb eller Danmark og udvalgte internationale relationer.

Grundigere gennemgang af velfærdssamfundets opbygning, det politiske system i Danmark eller arbejdsmarkedets organisering i Danmark.

Billedkunst

Fordybelse i billedsproglige virkemidler omkring farver, lys og skygge og komposition – eller i en bestemt kunsthistorisk epoke.

Grundigere gennemgang af faglig læsning i forbindelse med kunsthistorie eller ekstra træning i at skelne mellem en subjektiv og en billedkunstfaglig tilgang til kunst.

Formidling

Fordybelse i berømte talers opbygning, stemmens funktion og sproglige figurer.

Grundigere gennemgang af kropssprogets ABC, de tre appelformer og Ciceros pentagram.

Grundlæggende it

Fordybelse i avanceret billedbehandling, podcast af radioudsendelser, komplicerede beregninger af tal-materialer, fordybelse i typografiske virkemidler, computerens samspil med eksterne enheder, for eksempel en gps-modtager, håndtering af grupper i et mailprogram og sikker adfærd på nettet.

Grundigere gennemgang i at finde gode og relevante hjemmesider, hurtig og praktisk håndtering af mails og logisk og sikker opbygning af en relevant filstruktur.

Idræt

Fordybelse i arbejdet med træningslære, livsstil og motionens betydning for ens personlige velbefindende, idrætsfaglige begreber og fysiologiske test.

Grundigere gennemgang af forskellige former for fysiske aktiviteter, ekstra tid til at afsøge muligheder og begrænsninger for deltagelse i fysiske aktiviteter.

Latin

Fordybelse i sammenhængen mellem antik og moderne europæisk kultur, perspektivering fra antikkens problemstillinger til aktuelle forhold i Danmark.

Grundigere gennemgang af sætningsanalyse, kasussystemet, oversættelsesmetoder og relevant informationssøgning.

Livsanskelse

Fordybelse i bioteknologier og deres etiske konsekvenser som stamcelleforskning og fosterdiagnostik, medborgerskab før og nu samt identitetsdannelse i det senmoderne samfund.

Grundigere gennemgang af pligtetik og nytteetik, udvalgte religiøse livssyn og Kierkegaard og det religiøse stadie.

Psykologi

Fordybelse i bestemte livsaldre, opdragelsesformer, læringsteorier eller psykologiske retninger.

Grundigere gennemgang af faglig læsning eller forståelsen af for kursisten vanskeligt tilgængelige, psykologiske teorier.

Samarbejde og kommunikation

Fordybelse i udvalgte kommunikationsformer (herunder ordvalg og tonefald), metoder til konflikt-håndtering samt Adizes og de fire lederroller.

Grundigere gennemgang af organisationsteorier, konfliktformer og stress.

2. Faglige mål

Kursisten skal kunne:

- a) styrke sin faglige viden, indsigt, forståelse og færdighed i faget
- b) anvende læringsstrategier
- c) realisere faglige ideer
- d) udvikle evnen til at være kreativ og innovativ
- e) udvikle bevidsthed om hensigtsmæssige arbejdsvaner
- f) udvikle bevidsthed om hensigtsmæssige arbejdsmetoder
- g) evaluere egne kompetencemål

Alle mål er kompetencemål.

Begrebet kompetence har i de senere år været i fokus både i Danmark og internationalt. I publikationen Det Nationale Kompetenceregnskab¹ (Undervisningsministeriet 2005) udfoldes kompetencebegrebet, og her er det ikke mindst læringskompetence, der diskuteres. Forskere navngiver de forskellige elementer og faser i kompetenceudvikling/læring forskelligt, men der synes at være bred enighed om, at den lærende/kursisten skal ville lære og bevidst og systematisk arbejde med at tilegne sig nye kompetencer. Steen Høyrup, DPU, sammenfatter det således:

”At individet besidder læringskompetence betyder:

- at individet udviser en åbenhed og udforskende handlen i relation til sine omgivelser
  - og samtidig systematisk arbejder med – på baggrund af sine basale færdigheder og forudsætninger – at integrere ny viden og erfaring i sin biografi,
  - og/eller genererer og deler ny viden gennem fælles problemløsning.

---

¹ <http://pub.uvm.dk/2005/NKRresume/>

- at individet endvidere systematisk arbejder med at sammenholde og integrere læring i de forskellige læringsarenaer, det deltager i, såvel under formel uddannelse som i arbejdslivet og det civile liv.”²

Kursisten skal kunne:

a) styrke sin faglige viden, indsigt, forståelse og færdighed i faget

Faget vil altid være udgangspunktet for den supplerende, differentierede undervisning, og det er dele af fagets mål og kernestof, kursisten ”medbringer” og ønsker at supplere. Kursisten vil nok oftest formulere sine behov og ønsker som faglige, men det er vigtigt at finde frem til, om behovet er decideret fagligt, eller om det også bunder i manglende læringskompetence inden for det pågældende fag. Intensive ret faglig undervisning er ikke altid svar på læringsvanskeligheder; det kan også dreje sig om andre spørgsmål.

Læringskompetence er en forudsætning for en positiv tilegnelse af faglig kunnen. Læringskompetence skal trænes i praksis akkurat som faglig kompetence, så det bliver muligt for kursisten at opnå en god læringseffekt i forhold til den tid, vedkommende bruger på tilegnelsen af fagets mål og kernestof. Det gælder både, når der er tale om central basisviden og viden på højere taksonomiske niveauer.

Hvis kursisten bruger læringstiden hensigtsmæssigt, for eksempel i forbindelse med hjemmearbejde, har den effekt, og det virker motiverende. Bruger kursisten læringstiden uhensigtsmæssigt, for eksempel læser det faglige stof igen og igen uden aktivt at arbejde med det for at fæstne det i hukommelsen, har den tid og de kræfter, der bruges, ikke den ønskede effekt; kursisten bliver demotiveret og mister selvtillid og lyst til at lære. Læringskompetence kommer ikke af sig selv, den skal der arbejdes for, og her er lærerstøtte en vigtig faktor.

De former for læringshåndværk, kursisten har brug for, kan grupperes og genbruges i flere fag. Inden for grupper af fag kræver arbejdet med fagstoffet nemlig nogle af de samme læringskompetencer, og fagenes tekster ligner på nogle områder hinanden. Grupperne kan se således ud: sprogfag, naturvidenskabelige fag og humanistiske/samfundsvidenskabelige fag. Men der vil også være områder, der overskrider disse faggrænser.

Hvordan læres (dele af) et fag? Noget skal mestres, for at andet kan læres: Alle fag har en basisviden, som skal mestres, før der kan bygges viden på, som ligger på et højere taksonomisk niveau. Der sættes ind på netop det niveau, der passer kursisten, både hvad angår faglige kompetencer og læringskompetence. Det kan her være en idé at foretage en evaluering af forkundskaber og læringskompetence, så der på den baggrund kan tilrettelægges en målrettet undervisning.

b) anvende læringsstrategier

Alle mennesker lærer – hver dag hele livet. Noget læres ubevidst, andet kræver en bevidst indsats. Når man taler om ”læring”, synes der blandt forskerne at være enighed om at forstå begrebet som en bevidst og aktiv proces, hvor den lærende tilegner sig ny viden, færdigheder og kompetencer: ”Læring er en proces – finder altid sted inde i den lærende”³, ”Læring er den menneskelige proces, hvis produkt – når læringen lykkes – er opbygning af tilegnet kompetence hos personen selv.” Læring er et ”bevidst element. En hensigt. ... personens bevidste og vilde koncentration af fokuseret opmærksomhed, læringsmåde, tid og energi om opbygning af helt nye kompetencer.”⁴ Steen Høyrup kalder læringsstrategier ”en metodisk-teknisk komponent” og uddyber begrebet således: ”Læringsstrategier er individets

² Steen Høyrup: Læringskompetence. pub.uvm.dk/nkr/laeringskompetence.doc

³ www.gsweb.dk/steen/06

⁴ Steen Clod Poulsen: Målstyret kompetenceudvikling, Metaconsult.dk, 2001 s. 245

måde at gå til læring på. Væsentlig her er især, at individet har *lært at lære*. Dette indebærer positive holdninger til læring: at det at lære er spændende, interessant og perspektivrigt. At læring ikke er noget, der slutter med skolegang eller førstegangssuddannelse: Perspektivet er livslang og livsbred læring. Endvidere at individet tilegner sig en række metoder og teknikker til at opsamle og bearbejde informationer, skabe syntese og mening i informationer. For eksempel ved at opsøge kilder til viden, bøger, mennesker, internet mv. Hertil kommer en bevidsthed om, hvordan man bedst lærer, for eksempel gennem selvstudium, gennem handling og praksislæring, gennem diskussion og dialog med andre, gennem projekter, problemløsning osv. At have lært at lære betyder, at individet kan etablere en distance, hvor det forholder sig iagttagende og reflekterende til egne læringsaktiviteter og metoder med henblik på en eventuel korrektion og forbedring af læringsmetoder.”⁵

Begrebet ”læringsstrategi” dækker det at kunne planlægge sin indsats med henblik på at nå et bestemt mål. Det er derfor vigtigt at gøre sig målet klart: Hvad skal jeg lære? Hvad skal jeg kunne? Hvad vil jeg gerne blive bedre til? Er målet præciseret, er næste skridt at gøre sig overvejelser om ”vejen ad hvilken”: Hvad skal jeg gøre for at nå mit mål? Hvordan kommer jeg i gang med en given opgave? Hvordan griber jeg bedst opgaven an?

Her kommer den supplerende, differentierede undervisning ind som et tilbud til kursisten, et samspil, som kan hjælpe kursisten med at slå bro over ”gabet” mellem de faglige mål og det at mestre opgaven. Knud Illeris taler om læringens tre dimensioner: ”Indholdet (viden, forståelse, færdigheder, mening og mestring), drivkraften (motivation, følelse, vilje og psykisk balance) og samspil (handling, kommunikation, samarbejde og integration)”⁶. I dette samspil er det ikke mindst vigtigt at knytte an til kursistens egen viden og erfaringer; det er *den* knagerække, som den nye viden kan hægtes op på. Et par eksempler:

- Kursisten kommer måske fra danskundervisningen og har vanskeligheder med at få læst og åbnet teksterne. Samtalen afdækker, hvor problemerne ligger. Det kan være, at kursisten mangler bevidsthed om forskellige teksttyper, genrer og hensigtsmæssige måder at læse på. I samtalen knyttes an til kursistens erfaring og forforståelse: En avis er ikke det samme som en roman, telefonbogen skal læses på en anden måde end et digt. Hvad er det teksten vil? Formidle viden? Påvirke eller overtale læseren? Formidle stemninger, følelser, holdninger? Forskellige læsemåder afprøves: Skimming, overblikslæsning og studielæsning, og udbyttet af læsningen diskuteres. I skriftlig dansk er der måske problemer med endelsen i navnemåde og nutid, nærmere bestemt nutids-r ...
- Kursisten kommer måske fra matematiktimen og har problemer med procentregning. Igen knyttes an til kursistens erfaringer og forforståelse. Helheder kan opdeles i mindre enheder. Og disse enheder kan sættes i forhold til helheden og de andre enheder ...
- Kursisten har måske i engelsk vanskeligt ved at anvende verbet ”to do”. Igen åbnes der for kursistens erfaringer og forforståelse; måske sammenlignes med hjælpeverberne i dansk ...

Til sidst åbnes perspektivet: Hvad kan jeg gøre næste gang, problemet viser sig? Kan jeg overføre min viden eller færdigheder til andre problemstillinger eller emner – eller til mit arbejdsliv eller civile liv?

c) realisere faglige ideer

Kommer kursisten med egne faglige ideer, må lærerens fremmeste opgave være at træde til som ”fødselshjælper”. Den svære kunst er at kunne lytte, spørge ind til og støtte, men ikke overtage kursistens idé eller udførelsen af den. Input i form af metoder og teknikker til idégenerering som for eksempel mindmap, brainstorming, hurtigskrivning eller visualisering, støtte til informationssøgning eller syste-

⁵ pub.uvm.dk/2002/nkr/.../laeringskompetence.doc

⁶ www.gsweb.dk/steen/06

matisering af ideer kan være en god hjælp, men det er kursistens eget potentiale, engagement og idémateriale, der skal realiseres, og ikke lærerens. Ansporer man kursisten, kan vedkommende ofte selv sprudle med ideer.

d) udvikle evnen til at være kreativ og innovativ

Kreativitet er evnen til at bryde vanetænkning, tænke på nye måder og skabe nye ideer. Det kan være helt ny viden, der opstår, eller ”gamle” ideer, problemstillinger og metoder fra forskellige fagområder, der kombineres på nye og originale måder. Innovation er at udvælge ideer og målrette dem, så de kan anvendes i praksis. I begge tilfælde drejer det sig om at kunne omsætte og anvende sine kundskaber og færdigheder på en ny måde og i nye sammenhænge og dermed skabe ny erkendelse. Derpå kan erkendelse omsættes til handling, proces til produkt.

I Undervisningsministeriets publikation "[Anvendt hf](#)", Kapitel 4 (2009)⁷ præsenteres 2 modeller for innovation i undervisningen:

A) KIE-modellen er udviklet af Irmelin Funch Jensen og Ebbe Kromann og opererer med 3 såkaldte læringsrum:

1. Det kreative læringsrum, hvor ideer skabes
2. Det innovative læringsrum, hvor idéer videreudvikles til færdigt produkt og
3. Det entreprenante læringsrum, hvor idéen realiseres og spredes⁸.

B) Den innovative metode – de seks faser:

1. Vidensfasen. Tilegnelse af viden
2. Den kreative fase. Brainstorming og idéudvikling, forskellige vinkler og fag
3. Den innovative fase. De bedste ideer udvikles, og den bedste idé vælges og udvikles ud fra dens nytteværdi
4. Iværksætterfasen. Her iværksættes undersøgelsen, produktet fremstilles mv.
5. Formidlingsfasen. Produktet formidles over for en relevant målgruppe
6. Refleksionsfasen. Hvad gik godt, og hvad gik ikke så godt? Hvilken overføringsværdi er der i forhold til det tidligere lærte og andre fag mv.

Det er i begge modeller kursisternes evne til at være kreative og innovative, der er i fokus, og det kan i høj grad udfordre den klassiske ”elev-lærerrolle”. Kursisten kan søge råd og kræve svar af læreren, men svar kan hæmme kursistens kreativitet, eller måske er kursisten i stand til at bringe viden og erfaring i spil, der ligger uden for lærerens fagområde. Læreren er nok den, der sætter rammerne for arbejdet, har overblikket over læringsrum eller faser og koordinerer forløbet, men rollen må i høj grad være den lyttendes og spørgendes, observatørens eller måske coachens.

e) udvikle bevidsthed om hensigtsmæssige arbejdsvaner

Forudsætningen for et udbytterigt uddannelsesforløb er ikke mindst mental. Kursisten skal give sig selv lov til at være ”studerende”, hvilket indebærer, at man indrømmer over for sig selv, at man har brug for ”at gå i skole” for at lære nyt eller genopfriske gammelt for at kvalificere sig i forhold til uddannelse og erhverv. Man skal sætte sig mål.

Også over for omverdenen, familie og venner må man stå ved, at man har valgt ”at gå i skole” igen – lige meget, hvilket niveau man går på. Jo mere man deler sin skolegang med sin omgangskreds, jo lettere bliver det at skabe rum i sit liv til skolegangen. Der er hjemmearbejde, der skal laves, der er prøver,

---

⁷ [www.uvm.dk/service/publikationer/Gymnasiale%20uddannelser/...](http://www.uvm.dk/service/publikationer/Gymnasiale%20uddannelser/)

⁸ Ebbe Kromann udfolder modellen i bogen ”Innovation i undervisningen”, Lasse Skånstrøm red., Akademisk Forlag 2009.

der skal bestå, og det indebærer måske, at der er pligter, der skal omfordeles, et fritidsliv, der skal omlægges, og byturen med vennerne må ind imellem vige.

Man skal også kunne holde fast og have viljen og finde motivationen, selv om man måske ikke finder alle fag eller emner i undervisningen lige interessante. Motivationen kommer nemlig blandt andet ved, at man arbejder med stoffet. Læreren har her en vanskelig, men vigtig opgave: At samtale med kursisten om disse emner – uden at stå med den moralske pegepind i hånden. Det er for sin egen skyld, at kursisten skal lægge sit engagement i undervisningen.

Med til gode arbejdsvaner hører også bevidstheden om, hvor meget en sund livsstil betyder for læring. Morgenmaden er vigtig, alsidig kost nødvendig, og motion og nattesøvn skal passes, hvis læring skal optimeres. Også disse emner skal kunne diskuteres med kursisten uden moralske opstød, ligesom kursisten også skal hjælpes til god planlægning af sin tid med plads til lektielæsning og aflevering af opgaver, hvis dette efterspørges eller er påkrævet. Måske kan udarbejdelse af et ugeskema hjælpe? Hold fri, når du holder fri, og arbejd, når du arbejder, er et fornuftigt mantra for planlægningen.

Man kan også diskutere de fysiske og psykiske rammer for undervisningen og lektielæsningen: Læseplads, lys, temperatur og baggrundsstøj, musik og tv, er for eksempel fysiske faktorer, der på forskellig vis indvirker på læringsmiljøet i skolen og hjemme, ligesom også det psykiske arbejdsmiljø spiller ind. Skolen må virke for at skabe et trygt undervisningsmiljø uden risiko for mobning eller angst for at dumme sig. At turde åbne sig og spørge, hvis der er noget, man ikke forstår, fremmer både motivation og læring.

Notatteknik og læseteknik, forberedelse og efterbearbejdning er endelig også oplagte emner at spørge ind til, rådgive om og øve. Det er vigtigt, at kursisten får tilegnet sig redskaber og teknikker, som kan omsættes og overføres til kursistens selvstændige praksis.

f) udvikle bevidsthed om hensigtsmæssige arbejdsmetoder

Til ethvert fag i fagrækken hører et fagsprog/faglige begreber og nogle specifikke arbejdsmetoder. For at kunne være ”med” i undervisningen må kursisten tilegne sig disse. Ellers går det galt: Kursisten mister motivationen, ”jeg forstår jo alligevel ikke, hvad han står der ved tavlen og taler om”, ”jeg ved ikke, hvordan man gør”, og begynder at se sig selv som en, der ”alligevel ikke kan finde ud af det” – og som derfor opgiver på forhånd.

For de fleste avu-kursister er de faglige begreber og metoder ikke til stede i forvejen, og kursisterne er sjældent forberedt på, at hvert fag har sit eget fagsprog, begreber og metoder. Målet med undervisningen må være en aktiv tilegnelse, at kursisten får ejerskab til det faglige sprog og den givne faglige arbejdsmetode. Ellers kan den forblive fremmed for kursisten, der derfor hurtigt glemmer den igen. En indledende samtale med kursisten om, hvorfor kursisten vil have hjælp til det eller det, eller hvad den pågældende skal bruge sin nye viden til, kan måske afdække problemstillingen og bane vej for en sådan tilegnelse.

Er der tale om indøvelse af en bestemt færdighed, er det også vigtigt, at kursisten forstår denne som led i en mere overordnet mestring af faget. Det er nødvendigt at kunne bøje ”to do” og beherske procentregning, men det er også vigtigt at forstå, hvorfor netop denne færdighed er vigtig at kunne, hvad den kan bruges til, og hvordan den er forankret i faget, så den eventuelt kan overføres til andre områder.

For kursisten handler metode overordnet om overblik og systematik: Hvad skal jeg? Hvordan gør jeg? Og hvad skal der komme ud af det? Ofte er der også en progression indbygget i metoden: Det kan være fornuftigt at begynde med det og det og derfra bevæge sig videre til andre elementer. Også denne progression skal kursisten tilegne sig, så vedkommende kan sætte ind på det relevante niveau.

g) evaluere egne kompetencemål.

Den supplerende, differentierede undervisning drejer sig i høj grad om kursistens opmærksomhed på og bevidsthed om at lære: Hvad skal jeg lære, hvad ønsker jeg at lære, og hvad er mit mål? Hvordan når jeg målet? Og senere: I hvilken grad har jeg nået mit mål, og hvordan finder jeg ud af dét? Her vil det være relevant at lære selvevaluering.

Hvad er det så, kursisten skal evaluere i den supplerende, differentierede undervisning? Det er kursistens udbytte af undervisningen på baggrund af de kompetencemål, kursisten formulerer som mål for undervisningsforløbet – altså den ny erhvervede kompetence. Begrebet kompetence kan beskrives som en bevidst dygtighed, der er færdigtableret og kendt; personen ved, hvad kompetencen handler om, og ved, at han kan, og hvad han kan: ”... det, der kendetegner kompetence, er, at det er en personbunden egenskab, som er under viljens herredømme, altså en voluntær dygtighed.”⁹

Supplerende, differentieret undervisning kan bestå af både ganske korte forløb og længere undervisningsforløb. I begge tilfælde er det af betydning, at kursisten forstår, at vedkommendes refleksion over faglige mål, behov, ønsker mv. er nyttige, før et forløb planlægges: En samtale eller kursistens svar på nogle få relevante spørgsmål på et ark papir kan give både lærer og kursist et grundlag for viden om de kompetencer, kursisten er i besiddelse af. På den baggrund kan forløbet sættes i gang. Under eller efter forløbet kan andre spørgsmål give svar på, hvad kursisten har lært, og hvordan kursisten bærer sig ad med at lære. Læreren skønner, hvordan der kan evalueres, og sætter evaluering og refleksion i gang. Kursisten evaluerer udbyttet og opnår gennem (skriftlige) svar og samtale med læreren herom en bevidsthed om sin læring og om, hvorvidt vedkommende har lært det, der var hensigten. Spørgsmål og svar kan lægges i kursistens eventuelle portfolio.

3. Tilrettelæggelse

Supplerende, differentieret undervisning er, som benævnelsen siger, et supplement til den daglige undervisning – et supplement, som VUC skal tilbyde alle kursister på et passende tidspunkt i det enkelte fags forløb. Rammen er fagets mål og kernestof, men de enkelte kursisters interesse og behov for uddybning af emner, problemstillinger og tilegnelse af færdigheder, metoder, vaner og strategier er individuel og forskellig, og derfor skal der også differentieres.

Tilbuddet om supplerende, differentieret undervisning fremgår af institutionens hjemmeside. Og kursisterne er eventuelt informeret om det i forbindelse med optagelsessamtalen.

Iværksættelse af supplerende, differentieret undervisning kan enten ske ved, at kursisten henvender sig og gør opmærksom på sit ønske og sit behov, eller ved, at læreren skønner, at kursisten har fået et behov og foreslår kursisten at anmode om supplerende, differentieret undervisning. Også i studievejledningen kan sådanne behov komme frem og tilbuddet komme på tale.

I mange fag er det muligt at lave en individuel test, som belyser kursistens eventuelle ”huller” efter sygdom mv. Testen kan laves i tilknytning til den ordinære undervisning i faget, afdække behov hos en eller flere kursister og danne basis for en individuel eller gruppevis supplerende, differentieret undervisning.

---

⁹ Steen Clod Poulsen: Målstyret kompetenceudvikling, Metaconsult.dk 2001 side 34.

3.0 Kursisternes forudsætninger

Kursisterne kommer til VUC med meget forskellige forudsætninger. Selv om kursisterne optages på det for dem rigtige niveau, kan tilbuddet om supplerende, differentieret undervisning i én eller flere færdigheder eller kompetencer blive relevant. Afgørende er kursistens motivation: Lyst til at lære og interesse for og ønske om en grundigere gennemgang eller særlig faglig fordybelse. Udfordringen for VUC ligger i at skabe et aktivt læringsmiljø og en god kultur, hvor den enkelte kursist føler sig tryk og derfor kan udfordres fagligt.

3.1 Didaktiske principper

Kursisten opmuntres til at afprøve varierede arbejdsformer.

For mange kan blot det at sidde i et undervisningslokale udløse angst og blokere for læring. Den supplerende, differentierede undervisning kan nogle kursister opleve som ekstra angstprovokerende, fordi de associerer til gammeldags specialundervisning og hjælpeklasse. Den forestilling er det vigtigt at bryde.

Den supplerende, differentierede undervisning kan netop være det sted, hvor såvel lærer som kursist frisættes til at gøre tingene på en anden måde, end man ofte gør i den ordinære undervisning. Her er dialogen mellem lærer og kursist vigtig. Den supplerende, differentierede undervisning kan udvikle, anvende og videreformidle arbejdsformer, som passer til den enkelte kursist, og som kursisten kan medbringe/overføre til sin daglige praksis.

I sin artikel om læringskompetence taler Steen Høyrup om den angst og usikkerhed, der for mange er knyttet til at sætte sig på skolebænken (igen). ”Angst er et ledsagerfænomen til al læring. Det er grundlæggende i selve læreprocessens natur, at individet vover sig ud på ukendt område, hvor vanehandling og rutiner ikke slår til, og nye erfaringer kan anfægte individets måde at forstå sig selv og verden på, kan anfægte individets mentale modeller og dets anvendte orienteringsformer i en kompleks og omskiftelig verden. Individet må således have en vis tolerance overfor den dissonans og kaos og den angst, som dette fremkalder, en tolerance, der kan være baseret på en grundlæggende identitet og positiv selvopfattelse og tryghed i læringsmiljøet.”¹⁰

3.2 Arbejdsformer

Der anvendes differentierede og varierede arbejdsformer, der afstemmes i forhold til faget og kursistens ønske om faglige emner og problemstillinger.

Vi lærer forskelligt, har været et mantra i den pædagogiske debat i de senere år. Kolbs læringscirkel, Midas-systemet (inspireret af Howard Gardner), Dunn and Dunn, Myers-Briggs typeindikator, NLP mfl. beskæftiger sig alle med teorier om, at måden at lære på/læringsstilen har betydning for, om man lærer noget, og hvordan man lagrer viden og data i hukommelsen.

Det følgende er eksempler på øvelser, som kan varieres i forhold til konkrete mål og kursistgrupper, og hvis grundlag er forskellige læringsstile.

Alle fag

Udarbejdelse og brug af kort kan for mange kursister være et godt redskab. Kortene udarbejdes af kursisten og kan bruges i forbindelse med at indøve ordforråd, huske fakta i naturvidenskabelige fag mv. Ordforråd trænes ved, at kursisten skriver de ønskede ord på kort. Først kan der arbejdes med et ord

---

¹⁰ pub.uvm.dk/2002/nkr/.../laeringskompetence.doc

på den ene side af kortet og forklaringen på den anden, senere kan forklaringen udelades. Kortene kan bruges i et spil med flere deltagere: En kursist trækker et kort og beskriver ordet/begrebet uden at bruge selve ordet; de andre 'gætter'. En kursist kan bruge kortene alene til at øve fakta og faglige begreber og på den måde træne ordkendskab, hukommelse og strategi.

Øvelser for små grupper: Er der brug for fysisk aktivitet i arbejdet med systematisering (ordklasser eller andre former for kategorier), kan man bruge stole og bevæge sig i lokalet. Vælg de ordklasser/kategorier, der skal trænes i forhold til det formulerede mål med den supplerende, differentierede undervisning. Stil et relevant antal stole med en farvet seddel med kategoriens navn på. Lærer eller kursister læser udvalgte ord højt – nogle kan kun tilhøre én kategori, andre flere. Når kursisten har reddegjort for svarmulighederne, går vedkommende til den relevante stol.

Brætspil med ord og kategorier á la Trivial Pursuit lader sig også let fremstille til træning og evaluering.

Boldspil med en blød bold er en mulighed i forbindelse med for eksempel træning af ordklasser i sprogfag eller kategorier i andre fag. Boldkast kan også bruges ved idéudvikling til et skriftligt arbejde, et oplæg eller en synopsis. For nogle kursister vil brug af mindmap på papir være et godt redskab, for andre kan det være vanskeligt at få ideer ved at kigge på et stykke papir. Her kan det være god træning at lave et mindmap ved hjælp af boldkast. Man kan udnævne en kursist til at være sekretær og tage notater undervejs, så alle gode ideer huskes. Hovedoverskriften noteres, og overskriften på den første pind findes i fællesskab. Underoverskrifterne udvikles derefter ved hjælp af de associationer, der kommer frem, når bolden lander hos forskellige kursister. Når associationerne ebber ud, er det tid til en ny pind, og kastene kan fortsætte.

Sprogfag

Bøjninger: Sæt bøjning af verber på rytme, så remsen kan kaldes frem, når kursisten arbejder med grammatik. Øvelsen kan sammenlignes med, at mange kursister har abc-melodien i hovedet, når de slår op i ordbogen. Rytmen kan klappes eller trampes, hvis kursister lærer bedst ved at bruge kroppen. Kursisten kan arbejde individuelt og selv finde melodien, så det bliver let at genkalde den senere.

Ordklasser: Inddel ord i ordklasser ved hjælp af farver. Kursisten får udleveret et A3-ark med mange forskellige ord, som skal grupperes i ordklasser. Giv hver ordklasse en farve (spande/æsker/A4-ark i forskellige farver); brug eventuelt farveskalaen fra grammatikprogrammet VISL.dk. Lad kursisten tilføje flere ord eller gentage de ord, som hører hjemme flere steder.

Hoved- og ledsætninger: For at tydeliggøre forskellen på hoved- og ledsætninger klipper kursisten en række sætninger fra hinanden og limer dem op på ark – et ark til hovedsætninger og et til ledsætninger (forskellige farver). Kursisten sætter arkene i egen mappe og vil senere kunne referere til farverne, når vedkommende skal bruge begreber for sætninger.

Kommasang: Tegnsætningsreglerne gennemgås. Kursisten vælger en (rytmisk) melodi (YouTube kan bruges), arbejder med rim og rytme og bruger en faglig beskrivelse vedrørende tegnsætning i en ny sammenhæng. Sangen øves og gentages, så den kan kaldes frem, når kursisten skal sætte komma i en tekst. Øvelsen kan laves individuelt eller i en gruppe.

3.3 It

It integreres i arbejdet med faget.

It anvendes som et redskab i undervisningen, hvor det kan styrke den enkelte kursist i forhold til det faglige niveau og læringsprocessen. Brugen af it i den supplerende, differentierede undervisning er ikke et mål i sig selv, med mindre det er i forhold til faget grundlæggende it eller for eksempel træning med

regneark, ej heller et sted, hvor man kan lære almene it-funktioner for at kunne navigere på platforme i forbindelse med hjemmearbejde og fravær. It kan være relevant, når kursisten ønsker at

- teste sig selv – før, under, efter et undervisningsforløb
- foretage målrettet søgning og kritisk læsning på internettet i forhold til et konkret ønske om viden og fordybelse
- understøtte fagenes skriftlige dimension
- arbejde visuelt/auditivt i sprogfagene
- udarbejde disposition og talepapir til støtte for et mundtligt oplæg.

Brug af elektroniske test kan være relevant i samtlige fag i forhold til afdækning af kursistens faglige niveau og kan give et billede af, om færdigheder er blevet indlært, og målet dermed nået, eller om der er behov for yderligere undervisning. Elektroniske spørgeskemaer kan kvalificere kursistens bevidsthed om egen kompetenceudvikling: Hvad vil jeg gerne blive klogere på? Hvordan vil jeg gerne arbejde? Hvordan skal arbejdet evalueres?

Informationssøgning på internettet er for mange kursister et kendt fænomen, men en kritisk søgning på et givet emne og kritisk stillingtagen til sandhedsværdien på de enkelte sites er for mange ikke selvfølgelig. Undervisning i at stille kildekritiske spørgsmål, foretage kritisk læsning og derefter anvende denne viden konkret i forhold til brug af internettet kan være givtig. I mange fag har kursisten behov for at kunne vurdere kommunikationssituationen: at identificere ophavsmand, ophavssituation, hensigt og troværdighed. Et eksempel: Kursisten har som opgave at lave en debatterende fremstilling af Ku Klux Klan. Kursistens intention er at være kritisk, men under arbejdet bruger kursisten udelukkende Ku Klux Klans egen hjemmeside, og fremstillingen kan derfor blive alt andet end kritisk. Kursisten skal lære at undersøge hjemmesiders ophavsmand, stille kildekritiske spørgsmål til den læste tekst og kunne bruge denne viden og overføre den til andre søgninger.

Brugerkendskab til tekstbehandling og regneark forudsættes i de enkelte fag, men det kan være relevant for en kursist at arbejde grundigere med de muligheder, tekstbehandling og regneark har i forhold til løsning af en given opgave. Den eksperimenterende del af skriveprocessen i fag, hvor der arbejdes med udkast og respons, kan med fordel understøttes af it. Her er det nødvendigt, at kursisten er fortrolig med at skrive, gemme, hente, anvende gem som til den nye version uden at slette den gamle, så kursist og lærer kan følge til- og fravalg. Det kan også være hensigtsmæssigt at kunne indsætte andres (mundtlige) kommentarer, der kan underbygge en aktiv stillingtagen.

I sprogfag kan it bruges i forhold til den visuelle og auditive dimension i fagene. Visuelt kan kursisten få indtryk af udvalgte lokaliteter; auditivt kan kursisten have et ønske om at træne udtale eller måske fordybe sig i dialekter, og kursisten kan arbejde i eget tempo og gentage så ofte, der er behov for det. Kursisten kan endvidere følge sin egen progression ved at optage egen tale og sammenligne med original. Følgende sites kan inddrages i arbejdet

www.sproglinks.dk

www.engelskforalle.dk

<http://netdansk.asb.dk/index.html>

www.visl.dk

www.opgavehylden.dk (kræver licens)

Udarbejdelse af talepapir til støtte for mundtlige oplæg kan med fordel udarbejdes elektronisk; det vil fremme læsbarheden og kan medvirke til, at oplægget leveres frit og flydende. It kan inddrages og støtte kursisten i processen fra idéudvikling til disposition. Kursistens arbejde vil bestå i at klippe og kopiere i stedet for at skrive endnu en gang, og der kan være fokus på at genbruge ord og sætninger i nye sammenhænge.

3.4 Undervisningsmaterialer

Det er vigtigt, at der benyttes forskelligartede undervisningsmaterialer for at tilgodese den enkelte kursist og de faglige mål for undervisningen. Ikke mindst er det vigtigt, at der er en tæt dialog mellem fag-

lærer og den lærer, der varetager den supplerende, differentierede undervisning, således at undervisningen bygger videre på det allerede gennemgåede og det genkendelige og samtidig giver det faglige stof en ny vinkel. Måske var den måde, stoffet blev gennemgået på i undervisningen ikke fyldestgørende for den enkelte kursist; måske har kursisten brug for at arbejde med stoffet og få det forklaret på en anden måde.

3.5 Progression

Progression forstås som opbygning af læring og betegner således stadier i tilegnelsen af viden, færdigheder og kompetencer (progredior: går fremad). Disse stadier benævnes taksonomiske niveauer. I et uddannelsesforløb betyder læring, at der sker en støt fortløbende fremadskriden mod læringsmål. Tilrettelæggelsen af et læringsforløb kræver, at faserne i læringen formuleres og anskueliggøres eksplicit.

At tilegne sig kompetencer sker med henblik på at forstå et fagstof og at kunne noget med det. At forstå noget er at have en dyb relation til dette, og at undervise er at søge at uddybe denne relation. Læring sker med udgangspunkt i den lærendes viden og forståelse. En person kan ikke lære noget, som vedkommende ikke kognitivt har opbygget et fundament for, og den lærende kan ikke springe læringsfaser over. Sker det alligevel, glemmes den tilegnede viden hurtigt.

Progression beskrives grundlæggende ved hjælp af en rumlig metaforik, for eksempel – alt efter fag – som

- en fremadskridende bevægelse
- en trappe
- en række led, mellem hvilke der består et vist forhold, en vis sammenhæng
- en vertikal opbygning af byggesten, hvor de underliggende udgør en nødvendig forudsætning for de næste
- en spiral eller cirkel, som refererer til en bevægelse ud i og rundt i forskellige dele/områder af faget
- et koordinatsystem med akserne læring og tid. Kurven kan vise stejle og mindre stejle stigninger, plateauer og nedgange.

Ifølge Blooms kognitive taksonomi (1956) kan læring og erkendelse ordnes i et hierarkisk trappesystem med stigende grad af kompleksitet. Bloom opererer med 6 ”trin”: viden, forståelse, anvendelse, analyse, syntese og vurdering.¹¹ I sin bog ”Tilegnelse af boglige fagkundskaber” skriver Steen Clod Poulsen – med blandt andre Bloom som forudsætning: ”Noget fagligt stof er nødvendigt for andet fagligt stof”¹², og pointerer, at ”hvis ikke det grundlæggende stof er mestret, bliver videregående læring uoverkommeligt vanskelig.”

Det er kursistens faglige niveau – sammen med ønsker og behov – der ligger til grund for tilrettelæggelsen af den supplerende, differentierede undervisning.

---

¹¹ Beck, Steen og Hanne R. Beck: Gyldendals studiebog, Gyldendal 2005

¹² Poulsen, Steen Clod: Tilegnelse af boglige fagkundskaber, MetaConsult 2006 s.60

4. Evaluering

Kursistens læringsforløb og progression evalueres løbende mundtligt eller skriftligt.

Forud for iværksættelsen af den supplerende, differentierede undervisning formulerer kursisten sammen med læreren mål for undervisningen, og disse mål danner baggrund for evaluering af undervisningsforløbet. Evalueringsmetoden varierer alt efter indhold og omfang.

Modtager kursisten undervisning i begrænset omfang, kan en mundtlig evaluering være tilstrækkelig. En kort samtale kan tage udgangspunkt i kursistens oplevelse af læringen: Hvad ville jeg gerne lære? Næde jeg mit mål? Hvad lærte jeg, som jeg ikke vidste i forvejen? Evalueringen tjener således to formål, dels kursistens bevidstgørelse om egen læring, dels en måling af, om lærer og kursist nåede målet, eller om der er brug for mere tid.

Hvis det drejer sig om et længere forløb, kan det være relevant at supplere den mundtlige evaluering med en skriftlig.

På Undervisningsministeriets hjemmeside om evaluering www.evaluering.uvm.dk kan man finde god og relevant inspiration i form af baggrundsartikler, [evalueringsværktøjer](#) mv.

5. De paradigmatiske eksempler

De paradigmatiske eksempler herunder er tænkt som inspiration til lærerens planlægning. Det er vigtigt at understrege, at eksemplerne på ingen måde er normative. Det faktiske tidsforbrug og indhold vil naturligvis afhænge af mange faktorer, for eksempel om forløbet bygger videre på tidligere forløb, og om det er placeret i starten eller slutningen.

Dansk

	Nutids-r
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at lære reglerne for udsagnsord i nutidsform.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • behersker udsagnsords nutidsform.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Ordklasser og morfologi • Retskrivning og grammatik
<i>Materialer</i>	Kursistens egne tekster Retskrivningsordbogen.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Reglerne gennemgås, og kursisten bruger reglerne aktivt: • omsætter egne og andres tekster til nutid • forklarer reglerne • formulerer eksempler.

	Berettermodellen
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne anvende berettermodellen i forbindelse med analyse af fiktion.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan anvende berettermodellen
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Analysebegreber • Et danskfagligt sprog.
<i>Materialer</i>	En film/en novelle/et eventyr.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Materialet kan være set/læst/hørt på forhånd. Modellen gennemgås, og kursisten anvender modellen i praksis. Drøftelse, konklusion og perspektivering.

Dansk som andetsprog

	Læsestrategier
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at forstå budskabet i en tekst.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan læse og forstå enkle tekster inden for forskellige genrer.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Læsning, læsestrategier og ordforråd.
<i>Materialer</i>	Korte tekster i forskellige genrer.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Kursisten præsenteres for forskellige læsestrategier, og vælger en læsestrategi ud fra læseformål. Træner den valgte læsestrategi og fremlægger kort budskabet i en kort tekst.

	Elementer fra processkrivning
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne få struktur på egne skrevne tekster.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • Skrive korte sammenhængende tekster med et relevant ordforråd i en disponeret form på grundlag af et kendt indhold.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Sproglig korrekthed • Skriftsprog, herunder komposition, sammenhæng og modtagerbevidsthed.
<i>Materialer</i>	Retskrivningsordbogen og egne skrevne tekster.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Instruktion i skriveprocessens forskellige elementer, træningsfase med fokus på sproglig korrekthed og disposition. Kursisten producerer en kort skriftlig tekst.

Engelsk

	Tillægsord eller biord?
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at lære reglerne for, hvornår et tillægsord tilføjes <i>-ly</i> og dermed skifter ordklasse til et afledt biord.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan: • skelne mellem tillægsords og biords funktioner med særligt fokus på afledte biord.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: Det engelske sprogs centrale grammatik og ortografi.
<i>Materialer</i>	Kursistens egne tekster Engelsk grammatik Grammatiske øvelser på computer
<i>Tilrettelæggelse</i>	Reglerne gennemgås, og kursisten bruger reglerne aktivt: • finder eksempler på tillægsord og biord i egne tekster • forklarer reglerne • korrigerer egne tekster • tester sig selv via udvalgte øvelser på computer.

	Inspiration til indhold og strukturering af egne skrevne tekster
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne få inspiration til indhold i samt struktur på egne skrevne tekster.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan: • anvende idéer fra procesorienteret skrivning.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Kommunikationsstrategier.
<i>Materialer</i>	Kursistinstruks til procesorienteret skrivning (Bilag 4 i Vejledningen) Eksempler på skriveopgaver
<i>Tilrettelæggelse</i>	Kursisten vælger et skriveemne og bestemmer modtagergruppe/-person • Forskellige metoder til idéfasen gennemgås og afprøves, for eksempel hurtigskrivning, mindmap, brainstorm • Idéerne struktureres i samråd med læreren • Kursisten skriver en udvidet disposition • Kursisten vælger et nyt emne og gennemfører samme proces selvstændigt • Dispositionerne sammenlignes og evalueres alene med henblik på indhold og struktur.

Fransk

	Hilseudtryk
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at lære at hilse korrekt på fransk.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan anvende enkelte faste udtryk og vendinger.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Grundlæggende ordforråd inden for udvalgte emner • Enkle kommunikationsstrategier.
<i>Materialer</i>	Korte videoklip med hilsesituationer og selvproducerede hilse-dialoger.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Kursisten præsenteres for hilseudtryk og vendinger • arbejder med et centralt ordforråd • træner udtale og intonation • arbejder med selvproducerede korte dialoger.

	En fransk film med podcast
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne forstå hovedindholdet af en fransk film.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan forstå indholdet af lyd- og billedmedier inden for udvalgte almene emner.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Udtale og intonation • Centralt ordforråd • Kommunikationsstrategier Forskellige typer fiktive og nonfiktive tekster om udvalgte almene emner.
<i>Materialer</i>	Vejledning til podcast: http://www.dr.dk/Podcast/A-G.htm Filmvideoklip fra internettet.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Der arbejdes med centralt ordforråd og sætningskonstruktioner/lytte- og forståelsesstrategier. Kort mundtlig præsentation af et filmudklip.

Historie

	Problemstilling
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne formulere problemstillinger i forbindelse med et emnearbejde.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan formulere problemstillinger.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Et historisk emne.
<i>Materialer</i>	Viden om det historiske emne.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Kursisten medbringer viden om emnet • formulerer emneområder, som kan rummes inden for det historiske emne • udvælger et område og formulerer undringsspørgsmål til emnet (hvordan, hvorfor mv.) • udvælger et spørgsmål eller flere spørgsmål, som samles og formuleres som en problemstilling • søger svar ved at "sætte projektøren" på (emnet ud fra) problemstillingen.

	Perspektivering
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at forstå, hvad det vil sige at sætte historisk viden i nutidsperspektiv.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan anvende historisk viden i nutidsperspektiv.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Kronologisk overblik • Den lille historie i den store.
<i>Materialer</i>	Kursistens egen historie samt forældres, bedsteforældres og oldeforældres historie. En tidslinje.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Kursisten indhenter på forhånd historiske fakta vedrørende sin familie • udvælger fakta om bopæl, arbejdsforhold, familieforhold, fritid og interesser mv. • beskriver, indsætter og sammenholder generationernes fakta på tidslinjen • hæver sig over de specielle (egen slægt) til generelle danske forhold • formulerer og indsætter andre overskuelige eksempler på historisk viden på tidslinjen, sætte denne viden ind i en store sammenhæng og trækker perspektiver til nutiden.

Matematik

	Gennemsnit for grupperede observationer
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at blive mere sikker i at udregne gennemsnit for grupperede observationer.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • Kan udregne gennemsnit for grupperede observationer.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Statistik.
<i>Materialer</i>	Grupperet statistisk materiale. Regneark.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Det sikres at kursisten har forstået og kan udregne gennemsnit for enkelt observationer. Kursisten forklares hvorfor det kan være hensigtsmæssigt at anvende gruppeinddeling. De nødvendige antagelser for at udregne gennemsnittet forklares og eksemplificeres. Kursisten anvender regnearket til udregning af gennemsnittet.

	Variable
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne kende forskel på en konstant og en variabel i eksisterende modeller.
<i>Omfang</i>	3 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • forstår forskellen på en konstant og en variabel • kan afkode eksisterende modeller.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Funktioner.
<i>Materialer</i>	Materialer om variable, funktioner og modeller.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Matematikens brug af pladsholdere belyses. Bogstaver bruges til at erstatte størrelser fra hverdagen. På baggrund af eksempler hentet fra omverdenen opstilles modeller indeholdende konstanter og variable.

Naturvidenskab

	Grundstoffernes periodesystem
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at få repeteret systematikken i grundstoffernes periodesystem og få trænet brugen af fagsprog i beskrivelsen af grundstofferne.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • anvende grundlæggende naturvidenskabeligt fagsprog i beskrivelsen af forskellige grundstoffer • orientere sig i grundstoffernes periodesystem.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Stofopbygninger, herunder grundstoffernes periodesystem og Bohrs atommodel.
<i>Materialer</i>	Grundstoffernes periodesystem.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Systematikken i grundstoffernes periodesystem gennemgås. Kursisten får til opgave at • forklare udvalgte grundstoffers placering i periodesystemet • beskrive udvalgte grundstoffer og deres egenskaber med anvendelse af naturvidenskabeligt fagsprog.

	DNA
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at få uddybet sin viden om gener.
<i>Omfang</i>	3 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • redegøre for DNA-molekylets opbygning • forklare hovedtrækkene i proteinsyntesen.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Stofopbygninger, herunder grundstoffernes periodesystem og Bohrs atommodel • DNA og gener.
<i>Materialer</i>	Illustrationer af hhv. DNA-molekylets opbygning og proteinsyntesens forløb.
<i>Tilrettelæggelse</i>	DNA-molekylets opbygning gennemgås, og hovedtrækkene i proteinsyntesens forløb forklares trin for trin. Kursisten • forklarer, hvordan DNA-molekylet hænger sammen med hhv. gener og proteiner • gør rede for hovedtrækkene i proteinsyntesens forløb med støtte i illustrationer.

Samfundsfag

	Politiske ideologier
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at få mere styr på forskellen mellem socialisme og liberalisme.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • redegøre for de vigtigste forskelle mellem socialisme og liberalisme.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Det politiske system, herunder de politiske partier.
<i>Materialer</i>	Elementær fagtekst om socialisme og liberalisme som politiske ideologier.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Fagteksten gennemgås. Det drøftes, hvilken rolle de politiske ideologier spiller i dag. Kursisten redegør for de vigtigste forskelle mellem socialisme og liberalisme – mundtligt eller skriftligt (hvis skriftligt: fx i en overskuelig opstilling i to kolonner).

	EU og de fire forbehold
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at få indsigt i, hvad Danmarks fire forbehold går ud på.
<i>Omfang</i>	3 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • redegøre for de fire forbehold, som Danmark fik forhandlet på plads i forbindelse med Maastricht-traktaten.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • EU's betydning for Danmarks økonomi • Danmark og EU.
<i>Materialer</i>	Sider fra www.eu-oplysningen.dk .
<i>Tilrettelæggelse</i>	Baggrunden for de fire forbehold gennemgås. Derefter gennemgås de fire forbehold én for én. Kursisten foretager opslag vedr. de centrale begreber i de fire forbehold, hvorefter resultaterne af opslagene drøftes. Kursisten skriver en enkelt sætning om hvert af de fire forbehold og uddyber sætningerne mundtligt.

Tysk

	Den bestemte artikel i akkusativ
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at lære reglerne for, hvad der sker med det bestemte kendeord i de tre køn, når et substantiv står som genstandsled i en sætning.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan: • anvende den bestemte artikel i akkusativ i hunkøn, hankøn og intetkøn
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Enkel sætningsopbygning, herunder grundlæggende tysk grammatik og ortografi.
<i>Materialer</i>	Kursistens egne tekster Tysk grammatik Grammatiske øvelser på computer.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Reglerne gennemgås, og kursisten bruger reglerne aktivt: • finder eksempler på substantiver, der står i akkusativ • forklarer reglerne • formulerer eksempler • tester sig selv via udvalgte øvelser på computer.

	Mundtlig redegørelse
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at have ordet i længere tid ad gangen ved fremlæggelse og formidling af et mundtligt budskab.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan: • præsentere et forberedt emne.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Kommunikationsstrategier • Centralt ordforråd • Udtale og intonation.
<i>Materialer</i>	Billedmateriale, kendte tekster, Power Pointpræsentationer.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Kursisten arbejde med et centralt ordforråd til det emne, der skal formidles. I arbejdet med ordforråd inddrages relevante faste udtryk og markører, der skaber sammenhæng i fremstillingen. Der arbejdes med en enkel og klar redegørelse med brug af stikord og specifikke fremlæggelsesgloser på Power Point.

Billedkunst

Perspektiv og rum	
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at få konkretiseret forskellige virkemidler, der skaber dybde i billeder.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan: • redegøre for perspektiv og rum i konkrete billeder.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Viden om billedsproglige virkemidler.
<i>Materialer</i>	Tegnefilm om dybde i billeder fra: http://www.artsconnected.org/toolkit/watch_space_overlap.cfm Egnede billedeksempler fra anerkendte kunstnere Kursistens egne billeder.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Virkemidlerne forklares ud fra film og billedeksempler, og kursisten arbejder aktivt: med fokus på perspektiv og rum: • finder eksempler forgrund, mellemgrund, baggrund • finder eksempler på størrelsesperspektiv • finder eksempler på farveperspektiv • evaluerer sin nye viden i samråd med læreren ved at gennemgå evt. mangler og muligheder for ændringer i egne billeder.

Fortolkning af billeder	
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at arbejde mere med billedfortolkning.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan: • samle delelementer i forbindelse med billedanalyse til en fortolkning.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Viden om billedsproglige virkemidler • Karakterisering af udvalgte kunsthistoriske perioder.
<i>Materialer</i>	Den digitale billedskole fra: http://nordjyllandskunstmuseum.net.dynamicweb.dk/Default.aspx?ID=189 Forslag til billedanalysemodel (Bilag 1 Vejledningen)
<i>Tilrettelæggelse</i>	Beskrivelse, analyse og fortolkning eksemplificeres ud fra udvalgte billedeksempler via internetsites, hvorefter kursisten arbejder aktivt: • kan stille opklarende spørgsmål til tidligere anvendt billedanalysemodel • beskriver et udvalgt billede • analyserer relevante delelementer • samler delelementer til en fortolkning coachet af læreren • lytter til lærerens evaluering af fortolkning af det første billede • vælger et nyt billede og gennemfører samme proces selvstændigt • sammenligner og evaluerer de to fortolkninger i samråd med læreren.

Formidling

	Indledninger
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne udarbejde en indledning, der fanger modtagernes opmærksomhed.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • udarbejde forskellige indledninger, der fanger modtagernes opmærksomhed.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Disposition • Sproglig bevidsthed • Praktiske formidlingsopgaver.
<i>Materialer</i>	Lærermateriale – eksempler på forskellige typer af indledninger En formidlingsopgave.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Lærermaterialet uddybes, og kursisten udarbejder to forskellige indledninger til formidlingsopgaven. Kursisten fremlægger (og begrundet) sine valg af indledninger og får respons af læreren.

	Appelformer
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at lære at anvende de forskellige appelformer som en del af argumentationen for en sag.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • anvende de forskellige appelformer hensigtsmæssigt.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Argumentation, herunder appelformer • Kommunikationsmodeller • Praktiske formidlingsopgaver.
<i>Materialer</i>	Lærermateriale – oversigt over de tre appelformer Tv-klip, der viser appelformerne i anvendelse.
<i>Tilrettelæggelse</i>	De tre appelformer gennemgås, og lærer og kursist drøfter, hvornår de enkelte appelformer egner sig, så de anvendes hensigtsmæssigt. Kursisten • giver eksempler på, hvilke emner der egner sig til at anvende bestemte appelformer • anvender mindst én appelform ved at fremføre en del af en formidlingsopgave – kursisten bestemmer emne, modtagergruppe og kommunikationssituation (omstændigheder).

Grundlæggende it

	Benyttelse af Skattemappen
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne finde og læse personlige oplysninger i skattemappen.
<i>Omfang</i>	½ + 1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • Kan hente personlige oplysninger i Skattemappen.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Arbejde med internettet.
<i>Materialer</i>	www.skat.dk. TastSelv-kode.
<i>Tilrettelæggelse</i>	De forskellige måder at tilgå Skattemappen vises og forklares. Herefter bestilles en TastSelv-kode. Næste mødegang medbringer kursisten TastSelv-koden. Brugen af skattemappen demonstreres hvorefter kursisten selv finder relevante oplysninger i mappen.

	Indholdsfortegnelse
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne generere en indholdsfortegnelse i en større tekst automatisk.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan anvende tekstbehandlingsprogrammets automatiske generering af indholdsfortegnelse.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Håndtering af tekst.
<i>Materialer</i>	Materialer om håndtering af større tekstmængder.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Anvendelsen af typografier demonstreres og afprøves. Kursisten anvender herefter typografierne rubrik, mellemrubrik og brødtekst på en større tekst. Genereringen og opdateringen af en indholdsfortegnelse vises og afprøves. Kursisten gentager fremstillingen fra bunden på en ny tekst.

Idræt

	Træningsdagbogen
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne bruge træningsdagbogen til at få overblik over sin egen træningsprogression.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan bruge træningsdagbogen.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • At føre træningsdagbog.
<i>Materialer</i>	Træningsdagbogen.
<i>Tilrettelæggelse</i>	De enkelte afsnit i dagbogen gennemgås. Kursisten vejledes til at opstille gode og realistiske mål.

	Test af kondital
<i>Situation</i>	Kursisten, der er utrænnet, har et ønske om og behov for at kunne finde sit kondital.
<i>Omfang</i>	1 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan finde sit kondital.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Alsidige motionsformer og træningslære.
<i>Materialer</i>	Beskrivelse af Harvards Steptest.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Princippet i testen gennemgås. Kursisten varmer op og testen gennemføres.

Latin

	Latin i fremmed- og låneord
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at styrke sin egen almene sprogforståelse.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten • kan genkende og identificere centrale ord og begreber i europæiske sprog, som kursisten har kendskab til.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Latin i de europæiske sprog • Latinsk terminologi.
<i>Materialer</i>	Lettere latinske tekster og latinsk grammatisk oversigt.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Kursisten arbejder med transparente ord i lettere latinske tekster og afslutningsvis gøre rede for sammenhængen mellem latinske ord og fremmed- og låneord i moderne sprog.

	Sproglig analyse
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne læse og forstå indholdet af lettere latinske tekster.
<i>Omfang</i>	2 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • analysere sætninger • oversætte enkle latinske tekster
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Grundlæggende latinsk morfologi og syntaks med fokus på kasussystemet • Basalt latinsk ordforråd.
<i>Materialer</i>	Konstruerede latinske tekster og en latinsk grammatisk oversigt.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Der arbejdes med ordforråd, elementære bøjningsformer og analysemetoder og oversættelse, hvor kursisten afslutningsvis gør rede for tekstens budskab.

Livsanskuelse

	Søren Kierkegaard om kærlighed
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at få uddybet, hvad Kierkegaard tænkte og skrev om begrebet kærlighed.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • gøre rede for Kierkegaards skelnen mellem forkærlighed og næstekærlighed.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Eksistensfilosofi • Religiøse og ateistiske livstydninger.
<i>Materialer</i>	Kort fagtekst om Kierkegaards kærlighedsbegreb Næstekærlighedsbuddet i Matthæus-evangeliet, kap. 22 (NT i Bibelen).
<i>Tilrettelæggelse</i>	Fagteksten gennemgås og sammenholdes med tekstuddraget fra Matthæus-evangeliet. Kursisten formulerer forskellene mellem forkærlighed og næstekærlighed og tydeliggør forbindelsen til det kristne næstekærlighedsbud.

	Menneskerettighederne
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at få repeteret idéen i FN's Verdenserklæringen om Menneskerettighederne og få uddybet baggrunden for, at den blev formuleret og vedtaget.
<i>Omfang</i>	3 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • gøre rede for idéen i og baggrunden for FN's Verdenserklæringen om Menneskerettighederne.
<i>Indbold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Samfund, demokrati og menneskerettigheder.
<i>Materialer</i>	FN's Verdenserklæringen om Menneskerettighederne (1948).
<i>Tilrettelæggelse</i>	Materialet er læst på forhånd, og udvalgte artikler i Verdenserklæringen drøftes. Inspirationen fra 1700-tallets menneskerettighedserklæringer pointeres, og naturretsbegrebet gennemgås. Verdenserklæringens status i dag diskuteres. Kursisten • formulerer skriftligt – på kort form – idéen i FN's Verdenserklæringen om Menneskerettighederne • formulerer mundtligt baggrunden – i hovedtræk – for FN's Verdenserklæringen om Menneskerettighederne.

Psykologi

	Drømme
<i>Situation</i>	Kursisten har i forbindelse med gennemgang af dybdepsykologiske teorier fremsat ønske om at fordybe sig i emnet 'Drømme'.
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten: • får viden om forskellige tiders opfattelse af drømmes funktion • får træning i studie- og notatteknik • får redskaber til selvstændigt at søge yderligere materiale på internettet.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Personlighedspsykologi.
<i>Materialer</i>	Kort læreroplæg Faglige tekster om drømmeteorier for eksempel fra: http://psykologibasen.dk <i>Det underste land</i> , Asger Petersen, Munksgaard <i>Drømmetydning for begyndere</i> , Else Relster, Gad
<i>Tilrettelæggelse</i>	• Kursisterne tager notater til kort læreoplæg om for eksempel oldtidens, middelalderens, Cyprianus', Luthers, Freuds og Jungs teorier om drømme. • Søgning af relevant materiale på internettet • Læsning af faglige tekster om drømme • Kursisterne afleverer på et senere aftalt tidspunkt en kort, skriftlig evaluering til læreren - eller kursisten giver et kort oplæg for medkursister. Oplægget evalueres af medkursister og/eller læreren.

	Piaget og den kognitive udvikling
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at kunne forstå og anvende Piagets teori.
<i>Omfang</i>	2 enkelttimer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten: • kan demonstrere viden om Jean Piagets teori om kognitiv udvikling.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Kognitive processer, læring og intelligens.
<i>Materialer</i>	Oversigt samt beskrivelse af Piagets udviklingsstadier Kursistens efterprøvning af stadietinddelingen.
<i>Tilrettelæggelse</i>	1. time • Piagets teori læses og forklares med særligt fokus på vanskelige faglige termer, som evt. kan opføres i selvproduceret psykologiordbog. • Konkrete idéer til kognitive eksperimenter med børn i forskellige aldre skrives ned med henblik på efterprøvning inden næste mødegang. 2. time • Kursisten fremlægger og forklarer resultatet af gennemførte eksperimenter. • Fremlæggelsen evalueres med henblik på anvendelse og forståelse af faglige termer samt af Piagets teori.

Samarbejde og kommunikation

	Konflikttyper
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at få overblik over de forskellige former for konflikter (konflikttyper).
<i>Omfang</i>	1 time
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • identificere og anvende grundlæggende former for verbal og nonverbal kommunikation • identificere forskellige konfliktformer og kende metoder til konflikt-håndtering.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Kommunikation – verbal og nonverbal • Konflikt-håndtering.
<i>Materialer</i>	Fagtekst om konflikttyper.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Karakteristika ved forskellige konflikttyper gennemgås. Kursisten giver nogle bud på, hvordan de forskellige konflikttyper udspiller sig. Kommunikationens betydning i konflikt-håndteringen inddrages. Kursistens bud drøftes.

	Transaktionsanalyse
<i>Situation</i>	Kursisten har et ønske om og behov for at få uddybet sin indsigt i de forskellige transaktioner, der er i spil, når man kommunikerer.
<i>Omfang</i>	3 timer
<i>Mål</i>	Forløbets mål er, at kursisten kan • identificere og anvende hensigtsmæssige transaktioner i kommunikationssituationer • demonstrere kendskab til livspositioner som forudsætning for forståelse af kommunikation • forstå betydningen af såvel positive som negative tilbagemeldinger.
<i>Indhold</i>	Forløbet inddrager følgende kernestof: • Kommunikation – verbal og nonverbal.
<i>Materialer</i>	Illustrationer af hhv. forskellige transaktioner og forskellige livspositioner.
<i>Tilrettelæggelse</i>	Illustrationerne af forskellige transaktioner gennemgås, idet livspositionernes betydning for transaktionerne inddrages. Kursisten giver eksempler på hhv. uhen-sigtsmæssige og hensigtsmæssige transaktioner gennem korte, fiktive dialoger med en anden kursist eller med læreren. Kursisten giver eksempler på hhv. positive og negative tilbagemeldinger. Eksemplerne drøftes.

6. Litteratur

- Beck, Steen og Hanne Richardt Beck: Gyldendals studiebog. Gyldendal 2005
- Det Nationale Kompetenceregnskab, pub.uvm.dk/2005/NKRresume/
- Høyrup, Steen. Læringskompetence, pub.uvm.dk/2002/nkr/.../laeringskompetence.doc
- Illeris, Knud: Læring. Roskilde Universitetsforlag 2006
- Innovation i undervisningen, Lasse Skånstrøm red., Akademisk Forlag 2009
- Poulsen, Steen Clod: Målstyret kompetenceudvikling. www.MetaConsult.dk 2001
- Poulsen, Steen Clod: Tilegnelse af boglige fagkundskaber. MetaConsult Forlag 2006
- www.evaluering.uvm.dk
- www.uvm.dk/service/publikationer/Gymnasiale%20uddannelser/